

**KAYSERİ ŞER'İYE SİCİLLERİ'NE GÖRE AİLENİN OLUŞUM SÜRECİNDE
KADIN'IN ROLÜ (1700-1720)**

ACCORDING TO THE SER'İYYE REGISTERS OF KAYSERİ THE
FORMATION PROCESS OF THE FAMILY IN THE ROLE OF WOMAN
IN KAYSERİ (1700-1720)

RÜMEYSA KARS

Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

rumeysakars@nevsehir.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-5176-1107>

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute

S.9, Ekim | October 2019, Erzurum

ISSN: 2149-939X

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 10.07.2019
Kabul Tarihi | Accepted Date : 01.10.2019
Sayfa | Pages : 51-65

<http://dx.doi.org/10.29157/etusbe.121>

www.etusbe.com

<https://dergipark.org.tr/etusbed>

This article was checked by

✓ iThenticate

KAYSERİ ŞER'İYE SİCİLLERİ'NE GÖRE AİLENİN OLUŞUM SÜRECİNDE KADIN'IN ROLÜ (1700-1720)

Rümeysa KARS

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), S.9, Ekim 2019, Sayfa: 51-65

ÖZ

Şer'iyye Sicilleri, kadılar tarafından yapılan yargılamalar sonucu verilen hükümlerin kaydedildiği defterlerdir. Bu siciller, şehir ve bölge tarihçiliği açısından birinci elden kaynak hükmündedir. Özellikle çalışma konumuzu kapsayan aile yapısı ve kadının toplumsal statüsü bağlamında da detaylı bilgiler içermesi hasebiyle bu kayıtlar önem arz etmektedir.

Günümüzde yaygın bir kanaat olan Osmanlı toplumunda hakim olan çok eşlilik ve çocuk sayısının fazlalığı yanında kadına biçilen rolün toplumda söz söyleme hakkının olmaması, zorla evlendirilmesi ve tek işinin çocuk doğurmakla sınırlandırılmasıdır. Yanlış olarak bilinen bu algının XVIII. asrın başlarına tesadüf eden döneme ait Kayseri Şer'iyye Sicilleri'ne dayalı olarak yaptığımız incelemelerde Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bir sancak olan Kayseri'de bu şekilde olmadığı göze çarpar. Tek eşliliğin hakim olduğu, çok eşliliğin istisna olmakla beraber, çocuk olmadığında gerçekleştiği terekelerdeki alacak ilamlarından tespit edilebilmektedir. Kadının da toplum içerisinde söz sahibi olduğu, sahip olduğu hakları da yine bu kayıtlardan öğrenilebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şer'iyye Sicilleri, Tereke, Kadın, Aile.

ACCORDING TO THE SER'İYYE REGISTERS OF KAYSERİ THE FORMATION PROCESS OF THE FAMILY IN THE ROLE OF WOMAN IN KAYSERİ (1700-1720)

ABSTRACT

Şer'iyye Registers are the books where the judgments made by the ladies are saved. These registers are first-rate source in terms of city and regional history. These records are especially important because they contain detailed information about the family structure and the social status of the woman.

In addition to the prevalence of polygamy and the number of children in the Ottoman society, which is a widespread opinion today, the role of women is not the right to say in society, forced marriage and the only job is to give birth to children. This is known as the wrong XVIII. In our examinations based on the Kayseri Şer'iyye Registers of the turn of the century coinciding with the beginning of the century, Kayseri, a sanjak connected to the Ottoman Empire, The monogamy is dominant, with the exception of polygamy, can be determined from the receipts in the terraces that are realized when the child is not. The right of women to have a say in society and to have their rights can also be learned from these records.

Keywords: Ser'iyye Registers, Tereke, Woman, Family.

Giriş

İnsanlığın zuhuru ile varlığından haberdar olduğumuz aile, "Toplumun varlığının devam etmesinde önemli görevler üstlenmiş, ekonomik hayata yön vermiş, sosyal ve siyasî hayatı düzenlemiş, dinî ve kültürel fonksiyonlar icra etmiştir."¹ Aile, bir toplumun oluşumunda temel yapı taşıdır. Anne, baba ve çocuklardan oluşur. "Kayseri'de yaşayan ailelerin genel olarak baktığımızda anne, baba ve çocuktan oluşan bir yapı arz ettiğini görmekteyiz. Genellikle tek eşli bir yapıya sahip idiler."²

Bu bilgilere miras ve tereke kayıtlarından, mehir ile ilgili davalardan ulaşılabilmektedir. Ayrıca evlenme hüccetleri bu konuda bilgi veren belgeler arasında zikredilebilir. "Osmanlı Devleti'nde İslâm ve Türk karakterli bir hukuk sistemi kullanılmagelmıştır. Bu sistem kaynağını Kur'an ve Türk töresinden almıştır."³

Evlilik, İslâmiyet'te üzerinde önemle durulan bir konudur. Hz Peygamber: '*Ey gençler, sizlerden hanginiz evlenmeye gücü yeterse evlensin, çünkü bu gözü harama düşmekten daha çok alıkoyar ve namusu, iffeti daha çok korur...*'

Ayrıca Hz. Peygamber evliliğin kolaylaştırılması, bekârların evliliğe özendirilmesi ve evlenmek isteyenlere yardım edilmesini tavsiye buyurmuştur."⁴

1. Ailenin Oluşum Sürecinde Kayseri'de Kadın

Türk toplumunda ailenin her zaman önemli bir yeri olmuştur. Geleneksel Türk ailesi, dinî terbiye alan, baba sorumluluğu ve yetkisine daha çok ağırlık veren bir aile tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk kültüründe kadının da daima önemli bir yeri olmuştur. Kadının bu konumu İslâmiyetle gelen hukuk yapısı sayesinde güvence altına alınmıştır. Evlilik dinsel unsurların katkısıyla bireylerin içinde bulunduğu kültür coğrafyasının etkisiyle gerçekleşmekteydi. Evlilik için birtakım sınırlamalar da İslam Dini'nde mevcuttu. Ayrıca evlenilecek kadında aranan bir takım özellikler de evlilik için gerekli görülmekteydi. Evlenecek çiftlerin din, ırk, mal, ahlâk, hürriyet gibi yönlerden birbirine denk olması öngörülmekteydi. Kızların iffetli olması önemli hususlardandı. Bunun göstergesi olarak bakirelik, kaynaklarda da '*Bikr-i baliğa*', '*Bikr-i baliğa-i akile*'⁵ olarak geçmektedir. Evliliğe engel hususlar ise; "Kan hısımlığı, sıhrî hısımlık, süt emmeden doğan hısımlık, bir kadının başkasıyla

¹ Ömer Demirel , Muhittin Tuş, Adnan Gürbüz, "Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim-Kuşam (XVI.-XIX. Yüzyıllar)", **Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Başbakanlık Araştırma Kurumu, Ankara, 1992, C. 2, s.97

² Hava Selçuk, **Şer'îye Sicillerine Göre Kayseri Sancağı ve Girit Seferi'ne Katkısı (1645-1669)**, Erciyes Üniversitesi Yayını: 168 Kayseri Yöreleri Tarih Araştırmaları Merkezi Yayınları, Kayseri, 2008, s.137.

³ Abdülkadir Yuvalı, "Kayseri'de 17. yy'ın Sonlarında Kadının Sosyal Statüsü", **1. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, (Haz. A. Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Ramazan Tosun), Kayseri, 1997, s.368.

⁴ Mustafa Kaplan , **XVII. yy'ın İkinci yarısında Kayseri'de Kadın ve Aile**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004,s.54.

⁵ **KŞS**, nr. 107, s. 106, hüküm no: 209; hüküm no:210; nr. 110, s. 23,hüküm no:78; s.177, hüküm no: 463; nr. 113, s. 16, hüküm no: 58; s. 21, hüküm no: 80; s. 27, hüküm no: 109; nr.114, s. 38, hüküm no:111; s. 89, hüküm no: 287; s. 124, hüküm no: 407; nr. 115, s. 80, hüküm no: 281.

evli olması, bir erkeğin dört kadınla evli bulunması, din farkı ve üç talakla boşanmış olmak”⁶ şeklinde kaynaklarda belirtilmektedir.

Kimlerle evlenilemeyeceği Kur’an ve Sünnet bünyesinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır:

“Babalarınızın evlendikleri kadınlarla evlenmeyin. Geçmişte olanlar artık geçmiştir... Çünkü bu bir fuhuş ve iğrenç bir şeydi, ne kötü yoldu. Sizler analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, babalarınız, teyzeleriniz, kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sütanneleriniz, sütkardeşleriniz, hanımlarınızın anneleri, kendileriyle gerdeğe girdiğiniz hanımlarınızın yanında kalan, üvey kızları, gelinleriniz, iki kız kardeş bir arada olmak suretiyle evlenmek size haram kılındı.”⁷

Hem İslamî unsurlar hem de Türk kültürünün yansımalarının görüldüğü Osmanlı Devleti ve ona bağlı vilayetler de evlilik esaslarını bu temeller üzerine bina etmekteydi.

Ailenin oluşumu evlenme ile gerçekleşmekte, bu ise bir takım hazırlık süreçlerini gerekli kılmaktaydı. Evlilik için gereken vasıflar ve mevcut durum İslamî ve Türkî esaslarda neredeyse aynı şekilde algılandığı için bu hususların oluşmasından sonra evliliğe ilk adım olarak ‘nişan’ olayı gerçekleşiyordu.

1.1. Nişan ve Nikâh

Evliliğin daha sağlam bir zemine oturtulması, evlenecek şahısların birbirlerini daha iyi tanımaları için nişanlanma, Türk toplumunda iyi bir fırsat olarak görülmüştür. “Nişan, evliliğe hazırlık için yapılan, farklı şekil ve boyutları olan bir gelenektir. Nikâh sosyal ve dinî bir olgudur. Şahitler huzurunda resmî kayıtlara bağlanarak kıyılır.

Nişan daha çok kız ve erkeğin aileleri tarafından yapılır. Ancak nikâhın büyüklerin veya ergen kız/erkeğin isteğiyle kıyılması mümkündür.”⁸

Nikâhın rükünleri evlenecek taraflardan biri, genellikle örfümüze göre evlenecek olan erkek tarafından kadına evlenme teklifinin yapılması, icapta bulunması, kadının da bu teklifi kabul etmesinden ibarettir. Buna mukabil nikâhta iki müslüman erkek şahidin veya bir müslüman erkek ile iki müslüman kadın şahitlerin hazır bulunmaları şarttır.⁹ Bu esaslara dayalı olarak belgelerden öğrenildiği kadarıyla Kayseri’de evlilik hazırlıkları şu şekilde cereyan ediyordu. Evlenmeye karar verenler kız isteme işlemleri tamamlandıktan sonra taraflar genellikle belirli bir süre nişanlı kalırlardı. Nişan, Kayseri’de düğün öncesi uygulanan bir tören olarak kabul görmekteydi.

⁶ Ali Aktan, “Osmanlı Belgelerine Göre Kayseri’deki Gayrimüslim Tebaanın Durumu”, **III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu**, Erciyes Üniversitesi Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi Yayını, Kayseri, 1992, s. 402.

⁷ Nisa Suresi, 22-23. Ayet, Elmalılı Hamdi Yazır, , **Kur’an-ı Kerim Metinsiz Meali**, Kardelen Yayınevi, İstanbul 2008,s.45.

⁸Mustafa Işık, **Tarihi Kayseri’de Kadının Adı**, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 2005, s.102.

⁹ Aktan, “Osmanlı Belgelerine Göre Kayseri’deki Gayrimüslim Tebaanın Durumu”, s. 398.

“Evlenecek tarafların belirlenmesinin akabinde umumiyetle küçük bir merasim tertip edilerek ileride nikâh yapılmasının düşünüldüğünün etrafa ilan edilerek duyurulması şeklinde ifade edebileceğimiz nişanlanma merasiminin tarafları nikâha zorlayıcı bir hükmü bulunmamaktadır.”¹⁰

Nişanı bozan tarafa herhangi bir hukukî müeyyide uygulandığına dair bilgiye rastlanmamıştır. İncelemiş olduğumuz sicillerden nişanlı olan çiftlerin birbirlerine bazı giyim ve ziynet eşyası verdikleri görülmektedir.

Başlık ve çeyiz temini gibi terimlerle ifade edilen bu uygulamaya örnek teşkil eden bir belgede: H. 1117/ M. 1704 yılında Dipecik Mahallesi'nde yaşayan Ahmet oğlu Ömer adlı şahıs Abdülfettah oğlu Hasan'a dava açar. Davanın konusu başlık teslimidir.

Ömer, kardeşi Şerife ile Hasan adlı kişinin evlenmek istediğini bunun karşılığında Şerife'nin babasına 26 gurus başlık vereceğini bildirir. Ancak bu meblağı ödememesi üzerine Ömer, Hasan'dan şikâyetçi olur. Hasan da Şerife'nin evlilik hazırlıklarındaki masrafları için bu başlık parasını harcadığını belirtir. Taraflar harcamanın başlık yerine geçeceğini kabul eder. Bu durumu kadı da onaylar.¹¹ Evlilik esnasında erkeğin ödediği bedel *başlık*, kız tarafının hazırlığı eşyaları ise *çeyiz* olarak adlandırılmaktadır.

Bir başka belgede: H. 1115/ M. 1702 yılında Yenice Mahallesi sakinlerinden Nuh Sadri kızı Fatma Hatun'un ölmesi üzerine mirası eski kocası Mahmud oğlu Kasım'a, bu da ölünce miras küçük kızları Şerife Fatma, Şerife Asiye, Kasım'ın kız kardeşi Huri ve Saliha'ya kalır. Çocuklara vasi olarak büyükanneleri es-Seyyid el-Hac Nasuh kızı Şerife Emine tayin olunur. Vasi büyükanne, oğlu vekâletinde damadının varislerine dava açar ve ölen kızının evlenirken çeyiz olarak sahip olduğu değerli eşyaları 'Bir altın bilezik, gerdanlık, bir altın küpe, iki altın saç bağı, bir sim yüzük, bir pare (para) bohça' talep eder. Şahitler dinlenir. Kadının hayattayken bu eşyaları kocasına hibe ettiğini varislerin dile getirmeleri üzerine vasi, bu konudaki talebinden men edilir.¹²

Burada evlilik öncesi kadının çeyiz tanımlamasıyla eşyalarının mevcudiyetine şahit oluyoruz. Ölüm zuhura gelince ölen şahsın yakınlarının bu eşyaları isteme hakkı bulunmakla birlikte kadının eşyalarını kocasına bağışlamasıyla yakınlarının talebinin geçersiz kaldığı görülmektedir.

Ayrıca, parasal boyutu yanında nişan öncesi erkek tarafının kız tarafına sunduğu hediyeler de mevcut olup tarafların ayrılması durumunda bu hediyeler geri veriliyordu. Bu konuya ilişkin bir belgede: H. 1122/ M. 1709 yılında Talas'ta yaşayan Yuvanoğlu Bavlos'tan, Estavri kızı Elena evlenirken verileceği belirtilen 150 gurus mehr-i muaccel ve 150 gurus mehr-i müeccelden vazgeçerek kocasının vekili amcası Savo oğlu Anasdas adlı zımmî karşısında nişanda takılan dört altın ve bir altın

¹⁰Saim Savaş, "Fetva ve Şer'iyeye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması", **Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 2, Başbakanlık Araştırma Kurumu, Ankara 1992, s. 504.

¹¹ **KŞS**, nr. 110, s. 23, hüküm no: 78.

¹² **KŞS**, nr. 109, s. 42, hüküm no: 464.

yüzüğü Bavlos'a teslim etme şartıyla kadın kocasından hul edilir, boşanır.¹³ Burada gayrimüslime bir kadının evliliğinin son buluşunda nişan hediyelerinin karşı tarafa geri verildiği görülmektedir.

“Evlenme, aralarında evlenme engeli bulunmayan ve bir erkek ile kadının, ortak bir hayat sürmek ve evlat yetiştirmek amacıyla gerekli bağı meydana getirmek üzere yaptıkları bir akit, evlenecek adayların hür iradesine dayanan iki taraflı bir sözleşmedir.”¹⁴ Sicil kayıtlarında Osmanlı aile yapısına dair evlenme, nişan, boşanma gibi hususların nasıl işlediği görülmektedir.

Evlenme akdinin mecburî olmasa da sicillere kaydedildiğini görüyoruz.

“Belgelere göre evlilik;

- a)Mahkemede nikâh akdi
- b)Vekâlet yoluyla nikâh akdi
- c)Evlerde nikâh akdi
- d)Köylerde nikâh akdi yoluyla mümkün olmaktadır.”¹⁵

Nikâh akdi esas olarak şu şekilde gerçekleşmekteydi: “Evlenme ehliyeti taşıyan aralarında evlenmeye engel bir durum bulunmayan bir kadınla erkek, uygun iki şahit huzurunda iradelerini beyan ederek (*filanla evlendim, filanı eş olarak kabul ettim...*) bu suretle evlenmiş olurlar.

Akdin geçerliliği için din adamı, cami, izin, dua ve resmî boyut gibi şartlar mevcut değildir.”¹⁶ Nikâh akdinin hukukî zemine oturtulması için bir takım kaideler gerekli görülmekteydi. “Osmanlılarda kadıdan başka nikâh memuru hiçbir zaman olmamış, din adamlarına umumî bir nikâh kıyma izin ve yetkisi verilmemiş onun yerine her nikâhta izin ve izinnâme verilirken evlenen kimselerden harç alınması meselenin hukukî ve malî boyutunu ortaya koymaktadır.”¹⁷

Buradan hareketle nikâh, şahitler huzurunda yapılan, hukukî yaptırım gücü olan, belgelere dayalı bir anlaşma olarak karşımıza çıkmaktadır. Vekiller aracılığıyla da nikâh akdi yapılabilmekte idi. Bununla ilgili bir belgede: H. 1117/ M. 1704 yılında Huand Mahallesi'nde Osman kızı Kerime adlı bıkır-i baliğa Hatun ile İbrahim Beşe'nin oğlu Mahmut'un vekiller aracılığıyla 27.000 akçe mehr-i muaccel karşılığında şahitler huzurunda evlendiklerine ilişkin ¹⁸ bilgi verilmektedir.

Evlilik akdi nikâhın taraflarının ya da taraflar adına vekâlet edenlerin sorumlu buldukları bir uygulama idi. Bu akit yapıldıktan sonra taraflar inkâr etse dahi nikâhın gerçekleşmediğine ilişkin düşünce salahiyetine sahip olamazlardı.

Bu konuya ilişkin bir belgede: H. 1120/ M. 1707 yılında Gülük Mahallesi'nde yaşayan Ahmet oğlu Molla Bektaş, İshak kızı Esmâ ile evli iken Esmâ'nın ölümü üzerine dava gününden 22 gün önce Molla Bektaş, kardeşi Hafız Hasan'ı kendisine

¹³ KŞS, nr. 114, s. 38, hüküm no: 111.

¹⁴ Kaplan, XVII. yy'ın İkinci yarısında Kayseri'de Kadın ve Aile, s. 59.

¹⁵ Yuvalı, “Kayseri'de 17. yy'ın Sonlarında Kadının Sosyal Statüsü”, s. 368.

¹⁶ Kaplan, XVII. yy'ın İkinci yarısında Kayseri'de Kadın ve Aile, s. 63.

¹⁷Mehmet Akif Aydın, “Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekamülü”, **Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 2, Başbakanlık Araştırma Kurumu, Ankara 1992, s. 448.

¹⁸ KŞS, nr. 110, s. 177, hüküm no: 463.

vekil tayin ederek İshak'ın diğer kızı Aişe'yi Bekdaş'ın eşi olması için babasından ister. Vekil konumundaki Hafız Hasan, Aişe'yi kardeşi adına ' *üç kez aldım kabul ettim*' beyanıyla nikâha şahidlik ettiğini belirtir. İshak da kızı için ' *üç kez verdim*' diyerek nikâh akdini onaylar. Aişe de durumu onaylar. Daha sonra İshak evliliğe mani olmak ister. Molla Bekdaş onu dava eder. Şahitler dinlenir ve nikâhın huzurlarında gerçekleştiğini ve tarafların nikâh akdini ifa ettiğini söylerler. İshak aykırı davranışından men edilir.¹⁹

Nikâhın geçerli olması tarafların ya da vekillerin evlilik taleplerini ikrar etmelerini gerektirmekteydi. Vekillerin nikâhı onayladıklarına ilişkin bir belgede: H. 1120/ M. 1707 yılında Tac-ı Kızıl Mahallesi'nde yaşayan Yusuf oğlu Ali davadan beş gün önce Hacı Mehmet kızı bîkr- i baliğa Emine ile her iki tarafın da vekil tayin etmesiyle (kadın adına Ahmed bin Mehmed erkek adına es-Seyyid el- Hac Ramazan bin Yusuf) nikâh akdini 150 guruş mehr-i muaccel ve 30.000 akçe mehr-i müeccel karşılığında şahidler huzurunda yerine getirerek evlenirler; ancak Emine, Ali' ye teslim olmaktan kaçınır. Ali onu dava eder ve kadının aldığı mehir karşılığında kendisini kocasına teslim etmeye tenbih olunması isteğini kadından talep eder. Kadın evlilik için vekil tayin etmediğini söyler. Bu durum üzerine Mevlana Mustafa Efendi olayı inceleme maksadıyla görevlendirilir. Mahallede Abdülkadir oğlu Mehmed' in evine gider. Mehmed oğlu Ali ve Mahmut kızı Sabire adlı kişiler şahit olduklarını kendi huzurlarında nikâh akdinin gerçekleştiğini söylerler.

Mustafa Efendi bu durumu kayd eder. Çukadar el- Hac Mustafa Beşe ve Muhzır Mehmed kadı huzuruna gelerek durumu bildirirler. Alınan mehir karşılığında kadın, kocasına teslimi konusunda tenbih olunur."²⁰ Bu belgede de görüldüğü üzere kadının erkekten aldığı mehir karşılığında, kocasına olan vazifelerini yerine getireceğine ilişkin şartları kabul ettikten sonra nikâh akdi gerçekleşmekteydi.

Ayrıca nikâh akdi için kadın şahitlerin de şahadetine başvurulabilmekteydi. Tarafların beyanlarının onaylanması amacıyla mahkeme tarafından görevliler yetkili kılınmakta ve olay yerinde durum değerlendirmesi yapılmakta; şahitlerin beyanına da başvurulmak suretiyle temin edilen bilgiler kaydedilmekte ve konu hakkında şüpheye yer bırakmadan bir karar verilmeye çalışılmaktadır. H. 1123/ M. 1710 yılında Kalenderhane Mahallesi'nde yaşayan İsmail oğlu Molla Yusuf, Bekdaş kızı bîkr- i baliğa Hatice ile davadan bir sene önce evlenme talebinde bulunur. O da kabul eder. Nikâh akdi olur. Ancak kadın kendini kocasına teslim etmez. Adam şikâyetçi olur. Kendini teslim etmesinin tenbih edilmesini ister, şahitler de nikâhın kendi huzurlarında kıyıldığına şahitlik ederler. Kadı da nikâhın geçerliliğine dair hüküm vererek kadına görevlerini yerine getirmesi hususunda tenbihte bulunur."²¹ Bu belge, aracı olmadan erkeğin beğendiği bir kıza evlilik teklif etmesi ve kızın bu teklifi kabul etmesi üzerine yapılan evliliğin rıza ile gerçekleşmesine verilen önemi göstermesi açısından kayda değerdir.

Kayserili kadınların kendi arzuları doğrultusunda istedikleri kimselerle evlenebilme salahiyetine sahip olmaları onların tamamen özgür olduğu anlamına

¹⁹ KŞS, nr. 113, s. 21, hüküm no: 80.

²⁰ KŞS, nr. 113, s. 27, hüküm no: 109

²¹ KŞS, nr. 115, s. 80, hüküm no: 281.

karşılık gelmemekte, velisi olan insanların, yol gösterme amacıyla çocukları üzerinde söz sahibi olduklarını da göstermektedir.

“Nikâhta küçüklerin veya baliğ olmuş olsa dahi kadının velisinin muvafakatının lüzumuna işaret eden ‘*Velisiz nikâh olmaz*’ hadisiyle akıl ve baliğ olmayanların nikâhına mutlaka velilerinin muvafakat etmesi vacip kabul edilmiştir.”²² Ancak bu yetki ile aile büyüklerinin çocuklarını küçükken nikâhlamaları Kayseri’de de sık rastlanan bir durumdur.

Bazen kız çocuklarının erişkinlik çağına gelmeden beşik kertmesi denilen bir gelenek itibarıyla bir yakınının oğluyla henüz bebekken kendi iradesi dışında nikâhlanmak zorunda bırakılabildiği durumlar da bulunmaktaydı. Ancak bu durum kızın tamamen isteği göz ardı edilerek yapılan bir uygulama değildi. Genç kız, istemezse bu durum bozulabilmekteydi. Ergenlik çağına erince iradesi olmadan nikâhlandığı genci beğenirse evlenmekte; beğenmezse anlaşma bozulmaktadır. Bununla ilgili bir belgede: H. 1120/ M. 1707 yılında Kürtler Mahallesi’nde yaşayan Hacı İbrahim kızı Fatma dava gününden bir buçuk yıl önce annesi Aişe Hatun tarafından Hacı İsa oğlu Mustafa ‘ya 15 bin akçe mehr-i muaccel, bir altın bilezik, bir sim (gümüş) kuşak, birtakım esvap (giysiler) karşılığında nikâhlanır. Fatma, bülüğa erince Mustafa’ya teslim olmaktan kaçınır. Mustafa, onu dava eder. Fatma, davadan üç gün önce geceleyin bülüğa erdiğini belirterek nikâhın annesinin yetkisiyle kendi rızası dışında gerçekleştiği gerekçesiyle feshedilmesini kadından ister. Mehri ve diğer eşyaları iade etmesi şartıyla nikâh fesh olunur.²³ Nişan mefhumunda olduğu gibi nikâhta da ayrılık vaki olduğunda erkek tarafına; kız tarafına vermiş oldukları hediyeler teslim edilmek koşuluyla nikâh fesh edilebilmekteydi.

Maddi boyutuna paralel olarak zaman zaman yaşadığı noktada şüphe duyulan şahıslara dahi kız verildiğini görüyoruz. Bununla ilgili bir belgede: H.1121/M.1708 yılında Merkezci Mahallesi’nde yaşayan İbrahim kızı İsmihan nam biki-i baliğa küçük yaşta iken annesi Fatma, kayıp haldeki Süleyman adlı kişiye 40.000 akçe mehr-i muaccel karşılığında akd-i nikâh yaptırır. Davadan bir önceki gece akşam namazı vaktinde kız bülüğa ermiş olması ve halen Süleyman’ın ortada bulunmaması gerekçesiyle ve şahitlerin de ifadesiyle nikâhın fesh edilmesini Fatma, talep eder. Şahitler kızın bülüğa erdiğini ve Süleyman’ın kayıp olduğunu dile getirirler. Bunun üzerine nikâhın geçersizliğine karar verilmiştir.²⁴ Burada ise kayıplığın evlilik olayına engel teşkil etmesi nedeniyle nikâhın geçersiz sayılabileceği görülmektedir.

Konuya ilişkin bir belgede: H. 1113/ M. 1700 yılında Hamurcu Mahallesi’nde Ömer kızı Fatma nam biki-i baliğa küçük yaşta iken annesi Aişe Hatun tarafından Ahmet oğlu Mustafa’ya verilmiş olup davadan üç gün önce kız asr vakti (ikinci) bülüğa ermesi üzerine nikâh akdini fesh ederek kocasından davacı olmuştur.

²² Aktan, “Osmanlı Belgelerine Göre Kayseri’deki Gayrimüslim Tebaanın Durumu”, s. 400.

²³ KŞS, nr. 113, s. 16, hüküm no: 58.

²⁴ KŞS, nr. 107, s. 106, hüküm no: 209.

Mustafa ve şahitler dinlenir, kızın rızası olmadan yapılan bir evlilik olduğunun anlaşılması üzerine tarafların ayrılmasına karar verilir.”²⁵

Rızasız evliliklerde kadın bizzat kendisi dava açarak hakkını arayabilmekteydi. Bununla ilgili bir belge; Mustafa oğlu Süleyman ve amca kızı Fatma adlı bıkır-i baliğa Hatunun evliliği hakkındadır.²⁶ Burada rızasız evlilik yapılmasına rağmen ödenen bedel karşılığında nikâhın gerçekleşmesi gerekçe gösterilerek kocanın talebi ile kadın karşı karşıya kalmış ve yükümlülükleri noktasında kendisine uyarıda bulunulmuştur.

Gayrimüslimlerde görülen küçük yaşta rızasız olarak yapılan evliliğin geçersiz kılınmak istendiğine ilişkin bir belgede: H. 1122/ M. 1709 yılında Sisliyan Mahallesi'nde yaşayan Mirat oğlu Osen ile Anna adlı bıkır-i baliğa Hatun adlı zimmîler küçük yaşta iken kızın babasının İstanbul' a gitmesi ve kızın vasiliğini Mirat' a vermesi üzerine şahıslar çocuklarına nikâh kıyarlar. Ancak Osen, bu evlilikten vazgeçer ve Anna da başkasıyla evlenir.²⁷

Gayrimüslim kadınların da evlilikleri nihayete erince başka bir şahısla evlenebildiklerini görüyoruz. Burada nikâh akdinin veya muhtemelen *beşik kertmesi* olarak bilinen uygulamanın, ergenlik çağında kızın iradesine bağlı olarak neticeye kavuştuğu belgelenmektedir. Aynı şekilde erkek de bu isteğini kadı huzurunda dile getirmektedir. Ancak esas olan şudur ki, tarafların hakları devlet tarafından korunmaktadır.

Bunun yanında “Zimmîler aile hukuku açısından kendi dinî kurallarına tabii idiler. Evlenme, boşanma, drohoma²⁸ çeyiz, mehir ve nafaka gibi bugün için özel hukuka giren meseleler Osmanlı Devleti' nde dinî işlerden sayılmaktaydı.

Din adamları kendilerine verilen beratlarla kendi dinî kurallarını uygulamakta serbest ve yetkili kılınmışlardı. Zimmîlerin aile hukuklarıyla ilgili meselelerden doğan davaları, patrikhanelerde kurulan heyetlerce görülür ve gereği Osmanlı Devleti'nin icra memurları tarafından yerine getirilirdi. Zimmîler kendi dinlerine göre evlenip boşanabiliyorlardı.”²⁹

Örneklerinde de gördüğümüz üzere “İbadet ve ahval-i şahsiye konuları dışında zimmîlere de kendi rızalarıyla İslâm Hukuku esasları uygulanmaktaydı.”³⁰ Zimmîler meselelerini kendi inanç, örf ve adetlerine göre çözdükleri gibi isterlerse mahkemeye müracaat ederek Kadı'nın meselelerine çözüm getirmesini de

²⁵ KŞS, nr. 107, s. 106, hüküm no: 210.

²⁶ HÜKÜM NO: 1122/ M. 1709 yılında Hasbek Mahallesi'nde yaşayan Fatma on yaşında küçükken Mustafa da küçük yaşta iken davadan on yıl önce babalarının vekâletinde 10.000 akçe mehr-i muaccel karşılığında nikâhlanırlar. Nikâhlı oldukları halde Fatma, kocasına teslimden kaçınır. Süleyman, sorgulanıp gereğinin yapılmasını ister. Şahitler de nikâhı onaylar. Kadının nefsinin kocasına teslim etmesi tenbih olunur. KŞS, nr. 114, s. 89, hüküm no: 287.

²⁷ KŞS, nr. 114, s. 124, hüküm no: 407.

²⁸ “Drohoma, Avrupa'da gelin tarafının damada götürdüğü mal veya para'dır.Çeyiz gibi düşünülebilir. Daha fazla bilgi için bkz: Kaplan , XVII. yy'ın İkinci yarısında Kayseri'de Kadın ve Aile, s. 67.

²⁹ Aktan, “Osmanlı Belgelerine Göre Kayseri'deki Gayrimüslim Tebaanın Durumu”, s. 19- 20.

³⁰ Meral Altındağ, *Osmanlı'da Kadın*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s.38.

isteyebiliyorlardı.”³¹ İncelediğimiz sicillerde zımmilerle ilgili evlenme, boşanma, miras konularıyla ilgili belgeler daha çok ön plandadır. Bu sayede zımmî kadınlar hakkında da bilgi sahibi olabilmekteyiz..

“Birçok geleneksel toplumda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da farklı dinî gruplar arasında evlenme nadir görülen olaylardandı. Hıristiyan erkeklerin Müslüman bir kadınla evlenmesi zaten mümkün değildi.

Fakat Müslüman erkek Hıristiyan bir kadınla istedikleri zaman evlenebilirdi.”³² Araştırmamıza konu olan tarihlerde Hıristiyan kadınlarla evlenmiş Müslüman erkeklere ilişkin bir belge de bulunmaktadır: H. 1113/ M. 1700 yılında Sisliyan Mahallesi’nde yaşayan Kıymet adlı nasraniyye Hüseyin oğlu el- Hac Hasan Çelebi vekâletinde nikâhlı kocası Ali Beşe ile boşanmak ister.”³³ Burada kadının dinini değiştirmiş olduğuna ilişkin bir bilgiye rastlamamaktayız..

Ancak kadının isminden hareketle etnik yapısına ilişkin Hıristiyan Türklerden olabileceği şeklinde bir değerlendirmede bulunmamız mümkündür.

1.1.1. Mehr-i Muaccel

Nikâh için gereken şartlardan birini de *mehir* adı verilen bedel oluşturmaktaydı. “*mehr, zevcenin nikâh akdi ile müstehak olduğu mal yerinde kullanılır bir tabirdir.*”³⁴ Mehir uygulamaları evlilik öncesi ve sonrası erkeğin ödediği bedel olmak üzere iki aşamada gerçekleşiyordu.

“Osmanlı’ da evlenecek erkek, kız tarafına ‘ *Mehr- i muaccel*’ denilen bir nikâh bedeli para ya da mal vermek zorunda idi. Boşanma ya da ölüm hali için kadını garantiye alan diğer bir bedel ise ‘*Mehr- i müeccel*’ di. Mehir, kadının bir tür sigortasıydı.”³⁵ Mehr-i muaccelin evlilik için peşin ödenen bir bedel olduğunu, mehr-i müeccelin ise zaman içerisinde boşanma, ölüm olaylarının zuhurunda ödenme koşuluyla karara bağlanan bir bedel olduğunu belgelerden edindiğimiz bilgiler ışığında belirtilebilir.

Mehr-i müeccel bir başka belgede şu şekilde geçmektedir: H. 1123/ M. 1710 yılında Oduncu Mahallesi’nde yaşayan Ebubekir kızı Şerife Hatun, Osman oğlu Hasan’a dava açar. Hasan’ın kardeşi Hüseyin’ dir, Şerife’nin kardeşi Fatma Hatun’dur. Fatma Hatun 21.000 akçe mehr-i muacceli evlenirken Hasan’ dan alır. Ancak bir süre sonra Fatma ölür. Hasan’ ın kardeşi Hüseyin, Şerife ile evlenir ve Şerife Hatun, kardeşi Fatma Hatun’un mehr-i müeccel hakkını da devralır. Hüseyin de ölür. Terekesi kardeşi Hasan’a kalır. Şerife, kendi mehrini kocasının terekesinden alır. Ancak kardeşi Fatma’nın mehir borcunu Hasan’dan kendisine ödemesi için talepte bulunur. Hasan, ödemeyi reddeder. Şerife, Hasan’a bu gerekçeyle dava açar.

³¹ Kaplan , XVII. yy’ın İkinci yarısında Kayseri’de Kadın ve Aile, s. 58.

³² Selçuk , Şer’iye Sicillerine Göre Kayseri Sancağı ve Girit Seferi’ne Katkısı (1645-1669), s. 138.

³³ KŞS, nr. 107, s. 49, hüküm no: 98.

³⁴ Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul,1983, C. I, s.443.

³⁵ Altındal, Osmanlı’da Kadın, s. 41.

Hasan şahitlerin ifadesine başvurur ve Fatma'nın da Şerife'nin de mehirlerini ödediğini ispatlar. Şerife bu konuda tartışma çıkarmaktan men edilir.³⁶

Mehirin belirlenmesinde tarafların ekonomik durum, yaş, asalet, ilk ya da ikinci evliliğinin oluşu belirleyici faktörlerdendi. Şer'î hukukun bir gereği olan mehir doğrudan doğruya kadının malı idi. Ve onu da dilediği gibi tasarruf edebilirdi. Devlete tabi bir kurumu temsil eden kadı, bulunduğu bölgelerde devletin para politikasının uygulanması noktasında resmî işlemlerde para birimi olarak akçeyi kullanmaktaydı. Aynı durum nafaka için de geçerli olmuştur. Cahiliye geleneklerinden kadının velisi tarafından alınan mehir, bir satış bedeli hükmünde iken İslâmın zuhuru ile kadının hakkı olarak kabul edilmiştir. İslamiyet'te eşler arası mal paylaşımı mevcut olup mehir, kadının hakkı sayılmıştır.

İslâm Hukuku'ndaki mehire karşılık Fransa'da kadın veya ana babası tarafından kocanın emrine verilen *dot*,³⁷ olarak tabir edilen bir bedel mevcuttu. Gayrimüslimlerde mehir ödenmesine örnek teşkil eden bir belgede: "H. 1122/ M. 1709 yılında Eslem Paşa Mahallesi'nde yaşayan Yuvan oğlu Bavlos'tan, Estavri kızı Elena evlenirken verileceği belirtilen 150 guruş mehr-i muaccel ve 150 guruş mehr-i müeccelden vazgeçerek kocasının vekili amcası Savo oğlu Anasdas adlı zımmî karşısında nişanda takılan dört altın ve bir altın yüzüğü Bavlos'a teslim etme şartıyla kadın, kocasından hul edilir."³⁸

Türklerde ise evlenme eski dönemlerden bu yana nikâh temelli yürütülmüştür. Nikâhtan önce erkeğin, alacağı kızın velisine bir miktar mal vermesi adettendir. Türklerde bu bedelin kalın, başlık olarak ifade edilmesine karşılık İslamiyet'te 'Mehir' olarak manasını bulan nikâh bedeli evliliğin gerçekleşmesinde gereken hususlardan birini teşkil etmekteydi.

"Nikâhta mehrin miktarı tayin edilmişse buna *mehr-i müsemma* miktarı tayin edilmeyen mehire *mehr-i misl* adı verilmekteydi."³⁹ Gördüğümüz kadarıyla Kayseri kadınları belli bir miktar karşılığında nikâh akdini yerine getirmekte ve evlenirken ödenen miktar genelde belirlenen bir fiyat üzerinden gerçekleşmekteydi. "Mehir' in asgari miktarı 10 dirhem gümüşe tekabül eden meblağdır."⁴⁰

Borca karşılık mehr-i muaccel kabul edilebilmekteydi. Bununla ilgili bir belgede: H. 1115/ M. 1702 yılında Huand Mahallesi'nde yaşayan İbrahim kızı Raziye adlı kadın ölür. Hayatta iken davadan altı yıl önce Musli kızı Fatma adlı kadına evini 24 guruşa satar. Fatma 12 guruşunu verir. Bu sırada ölen Raziye'nin oğullarından İbrahim ile Fatma evlenince kalan miktar mehr-i muaccel olarak takas edilir. Bu durumu diğer varis Halil de kadı huzurunda onaylar.⁴¹ Kadınlar arası borçlanmanın olduğunu da bu belgeden öğrenilmektedir.

³⁶ KŞS, nr. 116, s. 10, hüküm no: 20.

³⁷ Kaplan, XVII. yy'ın İkinci Yarısında Kayseri'de Kadın ve Aile, s. 67.

³⁸ KŞS nr. 114, s. 38, hüküm no: 111.

³⁹ Kaplan, XVII. yy'ın İkinci Yarısında Kayseri'de Kadın ve Aile, s. 67.

⁴⁰ İlber Ortaylı, "Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek, Şeriat ve Örf", *Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. 2, Başbakanlık Araştırma Kurumu, Ankara, 1992, s.459.

⁴¹ KŞS, nr. 109, s. 110, hüküm no: 652.

İncelenen belgelerden edindiğimiz bilgilere göre en düşük 5000 akçe⁴² ile en yüksek 100.000 akçe⁴³ arasında değişen mehir miktarına rastlanılmıştır.

Mehr-i muaccel evlilik öncesi peşin olarak kadına ödenmesi gereken bir meblağ idi. Rıza ile ve rızasız yapılan evliliklerde mehir evliliğin gerçekleşmesi ve devamı için bir önem arz etmekte idi.

Bu gerekçe ile ebeveynler küçük yaştaki çocuklarını evlendirmekte, taraflar da maddi getiriye temin etmesi halinde evlilik teklifini kabul etmekteydiler.⁴⁴

Bedelin ödenmesinin şahitler huzurunda gerçekleştiğine ilişkin bir belgede: H. 1117/ M. 1704 yılında Hasbek Mahallesi'nde yaşayan Osman kızı Kerime adlı biki- i baliğa Hatun ile İbrahim Beşe'nin oğlu Mahmud vekiller aracılığıyla 27.000 akçe mehir-i muaccel karşılığında şahitler huzurunda evlenirler.⁴⁵

Ayrıca belgelerden anlaşıldığına göre mehirler her zaman para olarak ifade edilmeyip bazen eşya, bazen de mülk olarak verilmekteydi. Bununla ilgili bir belgeye göre: H. 1125/ M. 1712 yılında Camikebir Mahallesi'nde yaşayan Ömer Ağa oğlu es- Seyyid Abdullah Süleyman, es- Seyyid Hüseyin Çelebi ve Hüseyin Efendi kızı Şerife adlı Hatun ile 5.000 akçe mehir-i muaccel karşılığında evlenir ve bu mehre karşılık adam zimmetindeki evini kadına verir ve kadın bu takası kabul eder. Durum kadı karşısında onaylanır."⁴⁶ Burada nikâh ile kadının soyadı hükmünde babasının adının yanında kayınpederinin adının da eklendiği görülmektedir.

1.2. Çok Eşlilik

Genel olarak bakıldığında bazı toplumlarda tek eşle evlilik görülürken bazılarında ise birden fazla yapılan evliliklere rastlanılmaktadır. İslâm dini sınırsız sayıda yapılan evliliklere sınırlama getirerek, şartlı olarak ancak dörde kadar evliliğe izin vermiştir. Osmanlı toplumunda eş sayıları hakkında İslâm'ın verdiği izne bağlı olarak mevcut olan kanaatin aksine, daha önce yapılan araştırmalar neticesinde birden fazla eşle yapılan evliliğin pek de yaygın olmadığı tespit edilmiştir. Arşiv kaynaklarının ortaya koyduğu bu neticeyi seyahatname türündeki kaynaklar da teyit etmektedir.

"Çok eşli evliliklerde temel sebep öncelikle evlat sahibi olma isteği gibi görünüyor. Evlatları kız olanlar arasında ise erkek evlat sahibi olma arzusu birden fazla eşle evlenmenin diğer bir sebebini teşkil etmektedir."⁴⁷

Çok eşle evlilikte "Başta zinayı önleme olmak üzere birtakım sosyal, ahlakî, ekonomik, fizyolojik ve psikolojik sebeplerle caiz kılınmakla beraber kötüye

⁴² KŞS, nr. 117, s. 22, hüküm no: 33.

⁴³ KŞS, nr. 113, s. 35, hüküm no: 141.

⁴⁴ HÜKÜM NO: 1120/ M. 1707, KŞS, nr. 113, s. 27, hüküm no: 109; Aynı konuda bkz: HÜKÜM NO: 1120/ M. 1707, nr. 113, s. 16, hüküm no: 58; HÜKÜM NO: 1113/ M. 1700, nr. 107, s. 106, hüküm no: 209; HÜKÜM NO: 1122/ M. 1709, nr. 114, s. 89, hüküm no: 287.

⁴⁵ KŞS, nr. 110, s. 177, hüküm no: 463.

⁴⁶ KŞS, nr. 117, s. 22, hüküm no: 30.

⁴⁷ Demirel vd., "Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim-Kuşam (XVI. -XIX. Yüzyıllar), s. 106.

kullanılmasını önleyen tedbirler alınmış, gerçekleştirilmesi zor şartlara bağlanmış ve ilk hanıma itiraz hakkı tanınmıştır.”⁴⁸

Kayseri’de gayrimüslimler arasında dinî inançları gereği çok eşle evliliğe rastlanılmamıştır. Bunun sebebi, “*Hıristiyanlığın evliliği, medeni bir olgu olarak değil, dinî bir taahhüt olarak kabul etmesi, bu yüzden de eş hayatta olduğu sürece tekrar evlenmeyi onaylamaması olabilir.*”⁴⁹

Çok eşli evliliklerle ilgili olarak; “Osmanlı Devleti’ndeki kadınları yakından ilgilendiren ve genellikle Osmanlı sarayındaki haremde mevcudiyeti ile XIX. asır İstanbul’undaki bir takım uygulamaların doğurduğu yanlış bilgilerden birisi de ‘*teaddüt-i zevcat*’ yani birden fazla kadınla evliliğidir.”⁵⁰Bu konu İslâm Hukuku’nun kadına ilişkin statüsü noktasında birtakım şartlar altında uygulanmasına izin verilen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konu ile ilgili bir ayette; “*Eğer yetimlerin haklarını gözetemeyeceğinizden korkarsanız size helal olan kadınlardan ikişer üçer dörder nikâhlayın ve eğer bu takdirde adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız, o zaman bir kadın ile veya sahibi bulunduğunuz cariye alın. Bu ağmamanız (veya fakire düşmemeniz) için daha muvafıktır.*”⁵¹ şeklinde açıklanmıştır.

Burada asıl hedef erkekler olarak görülmüştür. Kadının birden fazla koca ile aynı anda evli olması dinen caiz görülmemiştir. “Bir kadının birden fazla erkekle evlenmesi hali olan *poliandri*, toplumlarda nadiren rastlanılmış bir evlilik tipidir. Bu tip evlilik biçimini İslâm ve Türk Toplumlarında gözlemlemek mümkün değildir.”⁵²

Bunun yanı sıra belgelerde boşanma sonucunda kadının ve erkeğin başka şahıslarla evlendiklerini görüyoruz.⁵³ Belki geçim sıkıntısı belki çocuklarının bakımı belki de yalnızlıklarını giderme amacıyla yeniden evlenme girişiminde bulunmuş olduklarını söyleyebiliriz. Osmanlılarda çok eşliliği yasaklayan bir kural bulunmamaktaydı. Ancak kadınların hakkını gözetme, malî açıdan onları destekleme gibi hususlar çok eşlilik konusunda caydırıcı etki yapmaktaydı. “Çok defa erkek ancak, evli kaldıkları müddetçe eşinin üzerine evlenmemek şartıyla ilk evliliklerini yapabilmektedirler. Çok eşli olanlar, eşlerini bir arada oturtmaya asla mecbur edemezler, fazlaca varlıklı olmayan vatandaşların ise asla birden fazla karısı olamazdı.”⁵⁴

⁴⁸ KARAMAN, Hayrettin Karaman, “İslâmın Getirdiği Aile Anlayışı”, **Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 2, Başbakanlık Araştırma Kurumu, Ankara 1992,s.388.

⁴⁹Sonay Kekeçoğlu, **Şer'iyeye Sicillerine Göre Kayseri’de Gayrimüslimler (1800- 1850)**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2007,s.88.

⁵⁰ Kaplan, **XVII. yy’ın İkinci yarısında Kayseri’de Kadın ve Aile**, s. 70.

⁵¹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Kur’an-ı Kerim Metinsiz Meali**, Kardelen Yayınevi, İstanbul 2008,s.36.

⁵²Kaplan, **XVII. yy’ın İkinci yarısında Kayseri’de Kadın ve Aile**, s. 71.

⁵³ **KŞS**, nr.108, s. 38, hüküm no: 70; nr. 110, s. 156, hüküm no: 424; nr. 113, s. 31, hüküm no: 80; nr. 114, s. 38, hüküm no:111; nr.115, s. 25, hüküm no: 80; nr. 117, s. 4, hüküm no: 4.

⁵⁴ Gül Akyılmaz, “Osmanlı Aile Hukukunda Kadın”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, X.,s. 365.

Dinen çok eşliliğe izin verilmekte ancak bu durum tavsiye edilmemektedir. 18. yüzyılın başlarına ait Şer'iyeye Sicilleri'ne yansıdığı kadarıyla sayıca fazla olmamakla birlikte çok eşlilikle karşılaşmıştır. Miras konulu belgelerde kocanın iki eşi varsa her iki kadının da mirastan payına düşeni almakta olduğunu görüyoruz.

Kayseri'de çok sık olmasa da erkeklerin birden fazla kadınla evlendikleri görülmektedir.. Belgelerde genelde miras konulu davalarda ölen adamın mirasının eski karlarına kaldığı görülmektedir.⁵⁵ Bu belgelerde *zevce teyn-i metrukeyn* ibaresi çok eşliliğin varlığını gözler önüne sermektedir. Miras paylaşımında İslâm hukuku esas alındığı için haksızlığa mahal bırakılmamasına özen gösterilmektedir.

Sonuç

Evlenme, aralarında bir evlenme engeli bulunmayan erkek ve kadının ortak bir hayat sürmek amacıyla hür iradeleriyle karşılıklı olarak yaptıkları bir sözleşmedir. Aile kurumu, geleneksel Türk toplumunda eski çağlardan beri önemini korumuştur. Aile kurumunun oluşmasında birtakım geleneksel uygulamalar ve dinî vecibeler etkili olmuştur. Osmanlı toplumunda öncelikle evlenecek kişilerin bülûğ çağına ermesi ve evlenmeye rızalarının olmasına önem verilirdi. Gayrimüslimler de kendi dini inançları çerçevesinde evlenip boşanabiliyorlardı. İsterlerse aralarındaki problemi kadı huzurunda da dillendirebiliyorlardı.

Kayseri'de Rıza dışı ve küçük yaşta bugünkü anlamda beşik kertmesi denilen olayların yaşanması durumunda boşanma talebiyle mahkemeye başvuran kadınların büyük oranda taleplerinin karşılandığını görüyoruz.

Evliliğin bir diğer şartı ise nişan ve nikah uygulaması idi. Burada mehr-i muaccel, başlık ve çeyiz uygulamaları önem taşımaktaydı. Evliliklerde bu uygulamalardan kaynaklı sorunlara ilişkin davalarda alınan kararların genelde kadının lehine çözümlendiğini söyleyebiliriz.

Çalışmamız kapsamında Kayseri'de önemli yekûnlarda mehr-i muaccel miktarlarının saptandığını görmekteyiz.

Nikah, genelde tek eşlilikle yürütülürken birkaç örneğine rastladığımız çok eşli evlilikler de Kayseri'de mevcuttur. Belli bir gerekçeye dayalı olarak ikinci evliliğin yapıldığını; temel olarak çocuk özleminin bu durumda etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Evliliklerde erkeklerin genelde eşlerinin haklarını gözettiğini söyleyebiliriz. Ailenin oluşumunda gerek örfi gerekse dinî hassasiyetlere özen gösterilmiş olup, yapılması gereken uygulamanın aksamaması durumunda kadıya yapılan şikayet mukabilinde ilgili ödemenin kadına yapıldığını söylememiz mümkündür.

Kaynakça

AKTAN, Ali "17. yy Kayseri Kadı Sicillerinde Bulunan Köle ve Cariyelerle İlgili Bazı Belgeler Üzerinde Bir Değerlendirme", **I. Kayseri ve Yöresi Tarih**

⁵⁵ **KŞS**, nr.110, s. 122, hüküm no: 365; s. 189, hüküm no: 490; s. 190, hüküm no: 490; nr. 111, s. 76, hüküm no: 228; s. 77, hüküm no: 229; nr. 112, s. 10, hüküm no: 34; nr. 113, s. 7, hüküm no: 22; s. 63, hüküm no: 252; s. 94, hüküm no:347; nr. 115, s. 118, hüküm no:380; nr. 116, s. 75, hüküm no: 291; nr. 117, s. 10, hüküm no: 16; s. 11, hüküm no: 18; nr. 118, s. 36, hüküm no: 76; s. 116, hüküm no: 258- 260; s. 117, hüküm no: 261; s. 118, hüküm no: 262.

Sempozyumu, Erciyes Üniversitesi Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi Yayını,1997.

AKTAN, Ali, "Osmanlı Belgelerine Göre Kayseri' deki Gayrimüslim Tebaanın Durumu", **III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu**, Erciyes Üniversitesi Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi Yayını, Kayseri, 1992.

AKYILMAZ, Gül, "Osmanlı Aile Hukukunda Kadın", **Türkler, X.**Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 365- 364.

ALKAN, Türker, **Kadın-Erkek Eşitsizliği Sorunu**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları:475, Ankara1981.

ALTINDAL, Meral, **Osmanlı'da Kadın**, Altın Kitaplar Yayınevi, 1. Basım, İstanbul,1992.

AYDIN, Mehmet Akif, "Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekamülü", **Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 2, Başbakanlık Araştırma Kurumu, Ankara 1992, s. 434- 456.

DEMİREL, Ömer , Muhittin Tuş, Adnan Gürbüz, "OsmanlıAnadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim- kuşam(XVI. -XIX. Yüzyıllar)", **Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 2, Başbakanlık Araştırma Kurumu, Ankara1992.

EVREN, Burçak, Dilek Girgin Can, **Osmanlı Kadını ve Yabancı Gezginler**, Ray Sigorta, İstanbul, 1996.

İŞİK, Mustafa, **Tarihi Kayseri'de Kadının Adı**, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2005.

KAPLAN, Mustafa, **XVII. yy'ın İkinci yarısında Kayseri'de Kadın ve Aile**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Master Tezi, Ankara 2004.

KARAMAN, Hayrettin Karaman, "İslamın Getirdiği Aile Anlayışı", **Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 2, Başbakanlık Araştırma Kurumu, Ankara 1992.

Kayseri Şer'iyeye Sicilleri, Nr.107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119

KEKEÇOĞLU, Sonay, **Şer'iyeye Sicillerine Göre Kayseri' de Gayrimüslimler (1800- 1850)**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2007.

KILIÇ, Özgür, **Kayseri'de Ticaret Dili**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Kayseri2006.

ORTAYLI, İlber, "Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek, Şeriat ve Örf", **Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Başbakanlık Araştırma Kurumu, Ankara, C. 2, 1992.

ORTAYLI, İlber, **Osmanlı'da Değişim ve Anayasal Rejim Sorunu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

OY, Aydın, "Türk Destanlarında Aile", **Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 2, Başbakanlık Araştırma Kurumu, Ankara1992.

PAKALIN, Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-III**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul,1983.

SAVAŞ, Saim, *"Fetva ve Şer' iyye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması"*, **Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 2, Başbakanlık Araştırma Kurumu, Ankara 1992, s. 504-507.

SELÇUK, Hava, **Şer' iyye Sicillerine Göre Kayseri Sancağı ve Girit Seferi'ne Katkısı (1645-1669)**, Erciyes Üniversitesi Yayını:168 Kayseri Yöreleri Tarih Araştırmaları Merkezi Yayınları:8,KAYSERİ 2008..

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, **Kur' an-ı Kerim Metinsiz Meali**, Kardelen Yayınevi, İstanbul 2008.

YUVALI, Abdülkadir, *"Kayseri' de 17. yy' ın Sonlarında Kadının Sosyal Statüsü"*, **1. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, Kayseri,1997.